

СТРУКТУРА ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті проаналізовано структуру зайнятості населення Волинського воєводства в міжвоєнний період, яка зазнавала змін під впливом політики польського уряду. Вони призвели до значної переваги саме римо-католицького – польського населення в суспільно важливих сферах економіки воєводства: державній адміністрації, освіті, охороні здоров'я, комунікації.

Ключові слова: Волинське воєводство, міжвоєнний період, структура зайнятості населення, робітники, розумові працівники.

Дослідження, присвячені окремим регіонам, дають можливість не тільки поглибити розуміння процесів та явищ, які відбувалися в цих регіонах, але й дослідити їхню специфіку на локальному рівні. Одним із таких об'єктів є Волинське воєводство міжвоєнного періоду.

В українській історіографії радянського періоду досліджуване питання висвітлено фрагментарно, більшою мірою дослідники зосереджували увагу на економічному становищі населення воєводства¹.

У польській міжвоєнній історіографії питання структури зайнятості населення Волинського воєводства досліджувалося польськими дослідниками Б.Подгорським та Є.Волощизновським².

Із праць польських дослідників сучасного періоду варто виділити роботи Я.Жарновського, який довгий час досліджував соціально-економічну історію міжвоєнної Польщі, і В.Менджецького³. Інші дослідники, а саме – С.Спектор зосереджував увагу на структурі зайнятості єврейського населення воєводства⁴.

У процесі написання статті також були використані видання, у яких висвітлювалося питання безробіття мешканців міст Волинського воєводства⁵.

Джерельну базу статті складають переписи населення II Речі Посполитої 1921 р. і 1931 р.⁶ й періодичні видання (у тому числі статистичного характеру), які виходили в міжвоєнній і сучасній Польщі⁷.

На початку 20-х рр. XX ст. структура зайнятості населення Волинського воєводства зумовлена аграрним напрямом економіки регіону, оскільки більшість його мешканців працювала в сільському господарстві, де було зайнято понад 1 млн осіб (табл. 1). У цій галузі найвищий відсоток становили особи, які працювали в землеробстві й деревообробній промисловості – 81,0%⁸. У гірництві й інших промислах – 7,2%. У сфері продажу й різних послуг – 5,8%. У галузі комунікації і транспорту трудилося 1,2% населення, в інших галузях – 4,8%⁹.

Таблиця 1

**Структура зайнятості населення Волинського воєводства на початку 1920-х рр. XX ст.
(за даними перепису 1921 р.)**

Галузі	Кількість населення*	%
Сільське господарство	1 162 365	81,87
Промисловість	103 884	7,32
Торгівля	82 524	5,81
Комунікація й транспорт	17 503	1,23
Державна адміністрація та громадські установи	9 417	0,66
Охорона здоров'я	2 736	0,19

* У зазначену кількість увійшли православні, римо-католики, протестанти й іудеї.

Освіта, виховання й культура	8 104	0,57
Домашня прислуга	4 771	0,34
Непрацюючі особи	14 017	0,99
Професія не визначена й не відома	14 413	1,02
Разом	1 419 734	100

Продовж. табл. 1

Джерело: Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitey Polskiej z dnia 30 wrzesnia 1921 roku. Województwo Wołyńskie, t. XXIII. – W-wa, 1926. – S. 168–169.

На окрему увагу заслуговує ситуація з населенням, яке не працювало, й професія якого була невідомою, таких осіб у регіоні на початку 1920-х рр. налічувалося більше 20 000 (табл. 1).

У період 1921–1931 рр. у структурі зайнятості мешканців воєводства відбулися певні зміни (табл. 2). Відсоток зайнятого населення в землеробстві та торгівлі зменшився на 0,9 і 1,3% відповідно, у той час як у промисловості й галузі комунікації зріс на 0,4%. В інших галузях зростання становило 1,4%.

Таблиця 2

**Зміни зайнятості мешканців Волинського воєводства в 1920–1930-х рр.
(подано у відсотковому співвідношенні)**

Галузь	1921 р.	1931 р.
Землеробство	80,90%	80%
Промисловість	8,10%	8,50%
Торгівля	5,70%	4,40%
Комунікація	1,30%	1,70%
Інші галузі	4%	5,40%
Загалом	100%	100%

Джерело: Mały Rocznik Statystyczny. – W-wa, 1937. – S. 44.

Аграрний характер економіки воєводства безпосередньо впливав і на соціальну структуру його мешканців, адже 80% населення були селянами. Робітники* становили незначний відсоток, з огляду на низький розвиток промисловості. Інтелігенція складалася з так званих розумових працівників**** – працівників освіти, культури, охорони здоров'я, державної адміністрації. Проте варто наголосити, що від 1918 до 1939 рр. термін “інтелігенція” в Польщі використовували без докладного окреслення тих, хто саме до неї належить¹⁰.

Станом на початок 30-х рр. ХХ ст. чисельність робітників і розумових працівників в окремих галузях економіки воєводства не була однаковою й, за підрахунками польського дослідника Б.Подгорського, із загалом 99 000 робітників воєводства більше 40 000 працювало в землеробстві, промислових робітників налічувалося майже 28 000¹¹. Як домашня прислуга працювало 11 300 осіб. Натомість у галузі комунікації й зв'язку було задіяно лише 6 000 робітників. У сфері продажу працювало 3 500 робітників. У медичних та освітніх установах – більше 2 000 робітників. В установах державної адміністрації – майже 8 000 робітників¹².

Чисельність розумових працівників у галузях економіки регіону була значно меншою й становила лише 42 200 осіб. Із цієї кількості 22 000 розумових працівників трудилося в галузі землеробства¹³. У промисловості й галузі комунікації та зв'язку працювало відповідно 700 та 2 000 розумових працівників. У сфері продажу було задіяно 1 800 розумових працівників. Як домашня прислуга працювало 900 осіб. Натомість в освітніх і медичних установах їх кількість була вищою й становила більше 12 000 осіб. В установах державної адміністрації працювало 1 900 розумових працівників¹⁴.

Стосовно найманих робітників, то їх приріст щодо галузей не був однаковим (табл. 3).

* Особи, які виконували фізичну роботу.

** Особи, які займалися інтелектуальною роботою – учителі, лікарі, інженери тощо.

Таблиця 3

Зміни в чисельності й структурі зайнятості найманих робітників Волинського воєводства за 1921–1931 рр.

Галузі	Римо-католиків		Приріст за 1921–1931 рр.	Православних		Приріст за 1921–1931 рр.	Юдеїв		Приріст за 1921–1931 рр.
	перепис 1921 р.	перепис 1931 р.		перепис 1921 р.	перепис 1931 р.		перепис 1921 р.	перепис 1931 р.	
Сільське господарство*	5 990	29 996	24 006	21 796	27 072	5 276	707	2 595	1 888
Промисловість	1 754	20 942	19 188	2 703	21 200	18 497	3 043	22 194	19 151
Торгівля	302	1 642	1 340	362	1 590	1 228	715	4 204	3 489
Комунікації й транспорт	1 223	13 906	12 683	1 429	5 578	4 149	246	951	705
Публічна служба**	1 259	11 157	9 898	787	1 948	1 161	323	1 416	1 093
Домашня прислуга	1 240	4 329	3 089	2 832	6 254	3 422	1 203	599	- 604
Разом	11 768	81 972	70 204	29 909	63 642	33 733	6 237	31 959	25 722

Підраховано за: Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 wrzesnia 1921 roku Województwo Wołyńskie, t. XXIII. – W-wa, 1926. – S. 168–169. Drugi powszechny spis ludności z dn. 9.XII.1931 r. Województwo Wołyńskie. – W-wa, 1938. – S. 297–298; 300; 316; 319; 312–323.

Зміни в чисельності й структурі зайнятості розумових працівників Волинського воєводства за період 1921–1931 рр. виглядали таким чином (табл. 4).

Таблиця 4

Зміни в чисельності й структурі зайнятості розумових працівників Волинського воєводства за 1921–1931 рр.

Галузі	Римо-католиків		Приріст за 1921–1931 рр.	Православних		Приріст за 1921–1931 рр.	Юдеїв		Приріст за 1921–1931 рр.
	перепис 1921 р.	перепис 1931 р.		перепис 1921 р.	перепис 1931 р.		перепис 1921 р.	перепис 1931 р.	
Сільське господарство*	722	2 582	1 860	315	630	315	98	72	- 26
Промисловість	267	1 575	1 308	181	997	816	347	1 754	1 407
Торгівля	337	1 245	908	215	900	685	390	2 585	2 195
Комунікації й транспорт	295	4 144	3 849	446	782	336	74	124	50
Публічна служба**	2 283	8 173	5 890	3 125	8 732	5 607	895	2 261	1 366
Разом	3 904	17 719	13 815	4 282	12 041	7 759	1 804	6 796	4 992

Підраховано за: Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 wrzesnia 1921 roku Województwo Wołyńskie, t. XXIII. – W-wa, 1926. – S. 168–169. Drugi powszechny spis ludności z dn. 9.XII.1931 r. Województwo Wołyńskie. – W-wa, 1938. – S. 297–298; 300; 316; 319; 312–323.

Чисельність робітників православного віросповідання в галузі сільського господарства за період 1921–1931 рр. зросла на 15,64%. Щорічно їх кількість збільшувалася на 1 850 осіб. Приріст робітників римо-католиків складав 34,19%. Із кожним роком їх кількість зростала в цій галузі на 2 102 особи.

* Включає землеробство, городництво, рибальство, лісництво.

** Охоплює установи державної адміністрації, громадські установи, установи освіти, охорони здоров'я та релігії.

Темп приросту робітників іудейського віросповідання, які працювали в сільському господарстві, порівняно з римо-католиками та православними, був низьким і становив 7,34%. З кожним роком їх кількість зростала лише на 168 осіб.

Щодо розумових працівників, які трудилися в цій галузі, то за той самий період їхній відсоток серед римо-католиків зріс на 13,46%. Натомість серед православних – лише на 4,05%. Серед іудеїв він зменшився на 0,52%.

Відмінною була ситуація в торгівлі, тут найвищий приріст робітників був зафіксований серед іудеїв – 13,56%. Із кожним роком їхня кількість збільшувалася на 313 осіб. За темпами приросту їм поступалися православні та римо-католики, відповідно, 3,64 і 1,91%. Щорічно чисельність робітників римо-католицького віросповідання в цій галузі збільшувалася на 60 осіб, а православних – на 58. Серед розумових працівників також переважали особи мойсеєвого віросповідання – 43,97%.

Значну перевагу серед робітників і розумових працівників євреї мали в ремісництві. Ситуація була аналогічною також у кінці 1930-х рр. Наприклад, у 1937 р. у воєводстві налічувалося 26 000 ремісничих майстерень, у яких працювало 75 000 робітників, із них 56 000 були євреями¹⁵.

Польська преса, яка виходила на території воєводства, теж наголошувала на тому, що пріоритетною діяльністю євреїв є продаж і ремісництво. Наприклад, у “Кур’єрі Волинському” читаємо таке: “Якщо врахувати, що 80% євреїв займається продажем і ремісництвом, то бачимо, наскільки потрібним є стягнення до цієї частини краю здорового польського елемента, який би, у свою чергу, утворював польські місця праці”¹⁶.

Зазначимо, що від початку 1937 р. польська влада розпочала так звану акцію “osidlenia”¹⁷. Новоприбулі поляки за задумом властей мали скласти економічну конкуренцію євреям. Цей процес висвітлювала польська преса, яка відзначала, що “важко передбачити, який ефект дасть такого роду акція”¹⁸.

У галузі комунікації й транспорту найвищий відсоток приросту був зафіксований серед робітників римо-католицького віросповідання – 18,07%, у православних він становив 12,3%, в іудеїв – лише 2,74%. Причину потужного чисельного стрибка польських робітників у цій галузі можна пояснити політикою польської влади, яка намагалася збільшити кількість робітників саме польської національності. Аналогічна ситуація була з розумовими працівниками – їх найвищий приріст був зафіксований серед римо-католиків – 27,86%, у православних він становив 4,33%, в іудеїв – 1%.

Поляки переважали решту етноконфесійних груп у громадських установах й установах державної адміністрації, зокрема, приріст розумових працівників за 1921–1931 рр. серед них склав 42,63%. Зауважимо, що польська влада докладала всіх зусиль, щоб витіснити з адміністративного апарату Волинського воєводства непольський елемент. Сенатор Й.Бартошевич звертав увагу на те, що росіяни, які працюють у бюрократичному апараті, є небажаним чинником для самої влади, адже вони створюють конкуренцію в цій сфері полякам й ослаблюють в очах місцевого населення силу польської адміністрації¹⁹. Проте він перебільшував, оскільки станом на 1923 р. із 283 урядовців воєводства й повітів 264 були римо-католиками, а 274 подали свою польську національність. Серед 38 осіб вищих представників поліції 36 були римо-католиками, ще двоє протестантами, з них усі подали польську національність. Подібна ситуація була серед цивільних урядників поліції – їх налічувалося 66, із них 62 були римо-католиками. У фінансовому управлінні воєводства працювало 384 особи, з них польську національність задекларувало 347 працівників²⁰.

Польська влада намагалася формувати адміністративний апарат воєводства також із колишніх польських військових і військових осадників. Наприклад, з-поміж 283 урядовців, які працювали в 1923 р. в адміністрації воєводства, 42 особи закінчили службу у війську²¹. У поліції теж служили колишні військові – з 38 поліціантів їх було 21. Військові осадники, натомість, працювали в радах гмін. Місцева преса відзначала, що “кількість осадників – членів сеймиків, гмінних рад, війтів перевищує відсоток відносно місцевого населення”²².

В освіті також переважали розумові працівники римо-католицького віросповідання. Станом на 1921 р. у цій сфері працювало 800 римо-католиків, за рік ця цифра сягнула 1 300

осіб, а в 1931 р. – 2 700 осіб, у той час чисельність задіяних розумових працівників православного віросповідання в цей самий період впала з 1 300 до 800 осіб²³. Польська влада намагалася зменшити кількість учителів непольської національності, зокрема, у 1937 р. учителями у воєводстві працювало лише 400 українців²⁴.

Зазначимо, що перед українцями та представниками інших національностей були закриті посади розумових працівників на залізницях і у галузі зв'язку.

Щодо домашньої прислуги, то тут найбільший відсоток працюючих припадав саме на робітників православного віросповідання, їх приріст за 1921–1931 рр. становив 10,14%, римо-католиків – 4,40%. Приріст робітників іудейського віросповідання за той самий період був низьким – 2,35%. Такий низький відсоток свідчив про те, що серед єврейських робітників подібна робота не користувалася популярністю.

Оплата праці робітників у воєводстві була низькою, зокрема, менше 10 злотих отримували 39,6% робітників, 10–20 злотих – 37,2%, 20–30 злотих – 15,3%, 30–40 злотих – 5,2%, 40–50 злотих – 1,7%, і понад 50 злотих – 1,0%²⁵.

Серед мешканців міст воєводства також переважали робітники, чисельність розумових працівників, зокрема лікарів, інженерів та адвокатів була невеликою. Станом на 1929 р. у Луцьку, Дубно, Радивілові, Здолбунові, Рожищі, Олиці, Острозі, Горохові, Берестечку, Ковелі й Володимирі працювало 182 лікарі²⁶. Адвокатів у Луцьку, Дубно, Горохові, Рожищі, Острозі, Ковелі й Володимирі налічувалося лише 57²⁷. Інженерів й осіб інших спеціальностей у Луцьку, Дубно, Здолбунові, Острозі, Горохові, Ковелі й Володимирі – 114²⁸.

Помітним було також зростання безробіття. Наприклад, станом на 1 грудня 1924 р. у Луцьку й Ковелі було зареєстровано 2 700 безробітних²⁹.

Незважаючи на те, що в роки світової економічної кризи, яка охопила й Польщу, у Волинському воєводстві зайнятість населення не впала³⁰, але проблема безробіття залишалася – за період від листопада 1936 р. до травня 1937 р. у Луцьку було зареєстровано 1 200 безробітних – усі робітники. Серед розумових працівників безробітних налічувалося 160 осіб³¹.

Отже, на структуру зайнятості населення Волинського воєводства в міжвоєнний період безпосередньо впливала економіка воєводства, яка мала аграрний характер, і політика польської влади, яка проводила активну національну кадрову політику в окремих галузях економіки воєводства. Проте на початку 1920-х рр. вплив цієї політики не був відчутним. У таких суспільно важливих економічних галузях, як зв'язок і комунікації, найвищий відсоток працюючих припадав на православне населення, а саме – робітників (серед розумових працівників переважали римо-католики). У сфері державної служби кількість працюючих православних і римо-католиків була практично однаковою, проте серед розумових працівників переважали поляки. В освіті та медицині на початку 1930-х рр. спостерігається збільшення чисельності розумових працівників римо-католицького віросповідання, натомість різко зменшується кількість осіб православного віросповідання. Галузями економіки воєводства, де політика польського уряду не допомагала, – були сфери торгівлі, зокрема продажу товарів, і ремісництва. Пріоритет тут упродовж 1920–1930-х рр. належав євреям, вони мали перевагу як у робітниках, так і в розумових працівниках. У той час темпи приросту римо-католицького – польського та православного – українського населення, задіяного в цій сфері, були низькими.

1. Корнійчук Л. Я. Становище трудящого селянства західних областей України під владою панської Польщі (1920–1939) / Л. Я. Корнійчук. – К. : Вид-во Акад. наук Укр. РСР, 1957. – 70 с.

2. Podhorski B. Zagadnienia społeczeństwa i państwa Polskiego na Wołyniu / B. Podhorski. – Poznań, 1938. – 160 s.; Wołoszynowski J. Województwo Wołyńskie w świetle liczb i faktów. T. 1 / J. Wołoszynowski. – Łuck : Wyd-wo Wołyńskiego komitetu regionalnego, 1929. – 250 s.

3. Zarnowski J. Społeczeństwo Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939 / J. Zarnowski. – Warszawa : Państwowe Wyd-wo Naukowe, 1973. – 434 s.; Zarnowski J. O inteligencji polskiej lat międzywojennych / J. Zarnowski. – Warszawa : Państwowe Wyd-wo Naukowe, 1965. – 283 s.; Mędrzecki W. Inteligencja polska na Wołyniu w okresie międzywojennym / W. Mędrzecki. – Warszawa : Wyd-wo Neriton, In-t Historii PAN, 2005. – 331 s.; Mędrzecki W. Województwo Wołyńskie 1921–1939 elementy przemian cywilizacyjnych społecznych i politycznych / W. Mędrzecki. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk ; Łódź : Wyd-wo Polskiej Akademii Nauk: Zakład narodowy imienia Ossolińskich, 1988. – 199 s.

4. Spektor S. Żydzi wołyńscy w Polsce międzywojennej i w okresie II wojny światowej (1920–1944) / S. Spektor // Europa nie prowincjonalna. Przemiany na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej (Białorus Litwa Lotwa Ukraina wschodnie pogranicze III Rzeczypospolitej Polskiej) w latach 1772–1999. – Warszawa ; Londyn : In-t studiów politycznych PAN, 1999. – 1495 s.
5. Miasta wołyńskie. – Łuck : Nakładem zarządu miejskiego, 1937. – 128 s.; Енциклопедія Українознавства. Т. 1. – Мюнхен ; Нью-Йорк : Молоде Життя, 1949. – 800 с.
6. Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku Województwo Wołyńskie. Т. XXIII. – Warszawa : Nakładem Głównego urzędu statystycznego, 1926. – 208 s.; Statystyka Polski Seria C. Drugi powszechny spis ludności z dn. 9.XII.1931 r. Województwo Wołyńskie. – Warszawa : Nakładem Głównego urzędu statystycznego, 1938. – Z. 70. – 329 s.
7. Mały Rocznik Statystyczny. – Warszawa : Nakładem Głównego urzędu statystycznego, 1937. – 259 s.; Historia Polski w liczbach: Ludność. Terytorium. – Warszawa : Główny urząd statystyczny, 1994. – 208 s.
8. Historia Polski w liczbach... – S. 170.
9. Ibid. – S. 171.
10. Zarnowski J. O inteligencji polskiej... – S. 8.
11. Podhorski B. Zagadnienia społeczeństwa... – S. 56.
12. Ibid.
13. Ibid.
14. Ibid.
15. Spektor S. Żydzi wołyńscy... – S. 569.
16. Kurier Wołyński. – Łuck, 1938. – 4 lipca.
17. Kurier Wołyński. – Łuck, 1938. – 4 lipca.
18. Kurier Wołyński. – Łuck, 1938. – 4 lipca.
19. Bartoszewicz J. Znaczenie polityczne kresów wschodnich dla Polski / J. Bartoszewicz. – Warszawa, 1924. – S. 11.
20. Mędrzecki W. Województwo Wołyńskie... – S. 22.
21. Mędrzecki W. Inteligencja polska... – S. 36.
22. Tygodnik społeczny, polityczny i gospodarczy "Wołyń". – 1933. – 26 marca.
23. Mędrzecki W. Inteligencja polska... – S. 147.
24. Podhorski B. Zagadnienia społeczeństwa... – S. 126.
25. Корнійчук Л. Я. Становище трудящого селянства... – С. 12.
26. Wołoszynowski J. Województwo Wołyńskie ... – S. 46–56.
27. Ibid.
28. Ibid.
29. Енциклопедія Українознавства. Т. 1... – С. 191.
30. Zarnowski J. Społeczeństwo Drugiej Rzeczypospolitej... – S. 108.
31. Miasta wołyńskie... – S. 72.

В статтє проанализировано структуру занятости населения Волинского воеводства в междувоенный период, изменившуюся под давлением политики польского правительства. Они привели к численному преимуществу римо-католицкого – польского населения в общественно важных сферах экономики воеводства: государственной администрации, просвещения, здравоохранения, коммуникации.

Ключевые слова: *Волинское воеводство, междувоенный период, структура занятости населения, рабочие, работники умственного труда.*

In the article has been analyzed the structure of employment of the population of the Volyn region during the interwar period, which changed under the influence of policy of the polish government. The above changes resulted in the numeral advantage of the roman-catholic – of the polish population in the socially important sphere of the economy of the region: state administration, education, health protection, communications.

Keywords: *Volyn region, interwar period, structure of employment of the population, workes, intellectual persons.*